

# DOMINIKÁNI Z PROVINIE *HUNGARIA* V SLUŽBÁCH UHORSKÉHO KRÁĽOVSTVA V 13. STOROČÍ<sup>1</sup>

## Dominicans from the Province of Hungaria in the Service of the Kingdom of Hungary in the 13th Century

Gabriel Peter Hunčaga

DOI: 10.17846/CL.2025.18.2.68-80

**Abstract:** HUNČAGA OP, Gabriel-Peter. *Dominicans from the Province of Hungaria in the Service of the Kingdom of Hungary in the 13th Century*. The Dominicans played a significant role in Hungary in the first half of the 13th century, which was reflected in their diverse activities. Some of them can be considered as activities in the service of the Kingdom of Hungary. One of them could be the missionary and Christianization expeditions aimed at locating the homeland of the ancient Hungarians (*Hungaria Magna*) and converting them to the Catholic faith. Another area was working among the pagan Kumans. However, all indications are that both the papal curia and the Hungarian crown were jointly involved in this engagement. A similar scenario took the work of the Order of Preachers in the schismatic and heretical environment of Bosnia. Here the Dominicans, at the instigation of the papal curia and with the support of the court as well as the Hungarian church hierarchy, found themselves in the position of bishops (John of Wildeshausen and Ponsa). The last activity performed by members of the Order of Preachers that meets the given characteristics was the negotium crucis. All these activities, except for the initial expeditions to the mythical homeland of the ancient Hungarians, should therefore be considered in conjunction with the requirements of the papal curia, the ruling dynasty, the regional church authorities, and the possibilities available to the Order in the territory of Hungary at the time. The question then becomes which “mandate” was of higher value. The interests of the papal curia, the court, and the local church hierarchy were in many ways overlapping. Therefore, even if individuals or groups of Dominicans were involved in some of these, they served several at the same time.

**Keywords:** *Dominicans, Kingdom of Hungary, Service to the Crown, Religious Life, Middle Ages*

## Úvod

Uhorsko prešlo pod vedením Arpádovcov pomerne rýchlo od pohanstva ku klasickému stredovekému kresťanskému štátu, čoho výsledkom boli určité aktivity náboženských inštitúcií, ktoré by sa dali vyhodnotiť aj ako ich podiel na budovaní infraštruktúry monarchie podľa predstáv konkrétnych panovníkov. V 13. storočí sa to týkalo, samozrejme, aj novo založených mendikantov,

---

<sup>1</sup> This study was produced as part of the research project VEGA 1/0305/25 *Duobus dominis servire – Clergy in the Structures of Secular Power and Administration of the Late Medieval Kingdom of Hungary*.

predovšetkým dominikánov a františkánov.<sup>2</sup> Obidve rehole zohrávali signifikantnú rolu aj na panovníckom dvore (Berend – Urbańczyk – Wiszewski 2013, 360), čo sa nezaobišlo bez angažovanosti ich členskej základne na aktivitách, ktoré by sme mohli označiť ako činnosť v službách Uhorského kráľovstva, respektíve panovníka. V tejto súvislosti sa vynárajú bádateľské otázky o tom, ktoré aktivity by zniesli takéto kritériá a do akej miery sa samotní aktéri považovali za ich vedomých uskutočňovateľov v daných intenciách.

Myslíme si, že pokiaľ ide o dominikánov, mohli by byť takými aktivitami kristianizačná misia k starým Maďarom, ich pôsobenie na periférii latinského kresťanstva v rámci Uhorska a jeho nárazníkových zón v Bosne a prípadne aj participovanie na ohlasovaní účasti na krížových výpravách, známe ako *negotium Terrae Sanctae*, *negotium crusic* či *sermo de cruce* (Hunčaga 2015, 19–21). V prípade rehoľníkov je taktiež na mieste otázka, či sa ich pôsobenie v 13. storočí môže posudzovať ako činnosť jednotlivca (prípadne jednotlivcov), hoci aj v rámci individuálneho poverenia, napr. pri ustanovení za biskupa, alebo sa dá vnímať len ako inštitucionálna angažovanosť v rámci danej provincie (konventu), ktorá aj tak plní určité úlohy definované generálnou kapitulou celej rehole, prípadne provinciálnou kapitulou provincie. Široké spektrum pôsobnosti dominikánov v Uhorsku nemožno chápať ani ako službu typu *servientes regis* (hradní páni, služobníci panovníka, spomedzi ktorých sa regrutovala nobilita), keďže táto bola spojená s osobitným spoločenským a právnym postavením podriadenosti panovníkovi (Fügedi – Bak 1998, 3–18). Dominikáni a mendikanti do tejto kategórie nespádali, lebo boli súčasťou náboženskej skupiny, na ktorú sa už vzťahoval osobitný *status religiosus* (Hunčaga 2013, 141).

Cielene definovanú službu panovníkovi mohol v rámci stredovekého videnia sveta konať len príslušník jedného z dvoch slobodných stavov, teda buď prelát – klerik, mních, rehoľník alebo vodca – svetský vládca, príslušník nobility (Bloch 2004, 183). Jeden modlitbou, druhý zbraňou (Minichová 2013, 107). V rámci bipolárnej klasifikácie dobových spoločenských elít (*laboratores* neboli ich súčasťou)<sup>3</sup> reprezentovali *regnum* a *sacerdotium*. Išlo o dva spolupracujúce úrady či stavy (*uterque potestas, uterque ordo*), ktoré ovládali spoločnosť. Prví z nich, svetskí vládcovia, mali v rukách moc – *potestas* a druhí disponovali duchovnou autoritou – *auctoritas* (Iogna-Prat 2002, 600). Z takto binárne rozdeleného sveta vzišli tí, ktorí by v oblasti služby korune prichádzali do úvahy. Pokiaľ ide o reprezentantov *sacerdotium* treba povedať, že sa mohli ocitať raz v službe tých, ktorých riadil pápež (biskup, opát, provinciál, prior), inokedy v službe tých, ktorých riadil panovník a jeho dvor. V prípade zhody záujmov sa nedá vylúčiť ani súčasná služba obidvom úradom. Uprednostnenie jednej služby pred druhou tak mohlo byť otázkou konkrétnej kolektívnej stratégie inštitúcie, z radov ktorej individuum či skupina v službe pochádzali. Z toho vyplýva otázka, aké by mohli byť očakávania pri výkone jednotlivých služobných úloh. Dôležitú funkciu v tom určite zohrávala skutočnosť, či išlo o službu kolektívnu (napr. celá komunita, diecéza, provincia a pod.) alebo len individuálnu. Od 13. storočia začína byť človek chápaný ako individuum

<sup>2</sup> Prví františkáni prenikali do Uhorska od roku 1229 na výzvu nemeckého provinciála Jána Carpina a stali sa tak v poradí druhou žobravou reholou, ktorá sa na jeho území usadila. Ich prvé kláštory vznikali v rokoch 1228 – 1229 a o samostatnej kustódii (*custodia*) sa prvýkrát hovorí v roku 1233. Prvý známy provinciál bol Ján z Francúzska (Johannes de Francia). Kráľovská rodina vyjadrila svoju dôveru k menším bratom tým, že si vybrala ich kláštor v Ostrihome za miesto uloženia telesných pozostatkov dynastie. V absolútnych číslach predstihli v Uhorsku františkáni dominikánov v počte členov, ako aj v počte kláštorov, ktorých bolo v roku 1282 už 54 (Csepregi – Klaniczay – Peterfi 2018, 7; Karácsonyi 1923, 13–16; Romhányi 2000, 152–153; Hunčaga – Hutka 2022, 153–154; Berend 2001, 277, pozn. 59).

<sup>3</sup> V širšom slova zmysle bol v službe štátu a panovníka aj príslušník tejto najnižšie postavenej tripartitnej schémy rozdelenia spoločnosti. Napríklad roľníci (*agricolae, rustici*) svojou aktivitou tiež prispievali k fungovaniu stredovekého štátu, čím boli jedným z prvkov stability a hospodárskeho vzostupu. Nekonal tak ale v zmysle konkrétneho mandátu či osobitného poverenia (Le Goff 2005, 79–83).

(Le Goff 2002, 96-97), čím do celého procesu možnej služby vstupuje osobný postoj vykonávateľa, ktorý sa mohol, ale aj nemusel, so syntézou aktivít potrebných na výkon danej služby stotožniť. Pokiaľ chýbal ideový jednotiaci faktor medzi poverovateľom a vykonávateľom, očakávaný výsledok sa nemusel dostať.

Pre možný úspech nestačilo, že dobová sociálna realita vytvárala priestor a zároveň isté hranice preto, kto a za akých okolností smie v službe štátu či panovníkovi pôsobiť. V rámci stredovekej hierarchizovanej spoločnosti plnila síce funkciu určitého spojiva, ale nie absolútne. Vrcholný stredovek bol v mnohých ohľadoch viac dynamický ako statický. Prejavovalo sa to aj v tom, ako sa dokázalo plasticky meniť postavenie tých, ktorí sa raz mohli ocitnúť v panovníckej priazni, inokedy z nej úplne vypadli. Prvá možnosť zvyšovala šance pre podiel na výkone úloh v službách štátu, druhá, naopak, znamenala faktické vylúčenie z týchto lukratívnych činností. Skúsenosť s takouto zmenou postavenia mali aj bratia z Rehole kazateľov, ktorí sa pomerne rýchlo a úspešne udomácnili v prostredí panovníckeho dvora (Fügedi 1970, 970). Avšak niekoľko rokov po generálnej kapitule rehole v Budíne v roku 1254, na ktorej princezná Margita zložila do rúk čerstvo zvoleného magistra rehole Humberta z Romans jednoduché (dočasné) rehoľné sľuby (Tugwell 1982, 31; Stefaniak 2019, 135),<sup>4</sup> sa situácia zmenila. Princezná odmietla otcovu snahu o jej politický sobáš s českým panovníkom Přemyslom Otakarom II. a pred nanúteným manželstvom dala prednosť zasvätenému životu v dominikánskom kláštore (Berend 2001, 277; Csepregi – Klaniczay – Peterfi 2018, 10). Uhorskí dominikáni, ktorých minimálne časť členskej základne bola dovtedy vo viacerých ohľadoch v službe panovníka, určité panovníkove postoje neprijali za svoje a odmietli slúžiť jeho záujmom, čím sa ocitli v nemilosti.<sup>5</sup>

V prípade dominikánov v Uhorsku v 13. storočí vidíme určitú decentralizáciu výkonu niektorých činností, ktoré v ich prípade môžeme vyhodnotiť ako službu panovníkovi a štátu. Na jednej strane bol vznik entity, akou bola *Provincia Hungaria Ordinis Praedicatorum* riadená z centra rehole, konkrétne generálnou kapitulou. Fundamentálnou misiou prvej generácie dominikánov v Uhorsku bolo zriadenie provincie a vybudovanie jej infraštruktúry. Na druhej strane spôsob, akým sa to všetko v miestnych reáliách odohrávalo, ukazuje na decentralizáciu týchto procesov. Prví bratia kazatelia v Uhorsku postupovali v duchu kompetencií, ktoré im v rámci hierarchického modelu centrálne spravovanej rehole prináležali. Magister rehole s generálnou kapitulou delegoval lokálnemu predstavenému (provinciálovi) a priorom právomoci, ktoré v daných podmienkach minimálne do šesťdesiatych rokov vykonávali aj v súčinnosti s priazňou panovníckeho dvora. To sa prejavilo v niektorých špecifických aktivitách, ktorým by bolo možné pripísať aktívnu participáciu na tom, čo si v daných záležitostiach želel panovnícky dvor.

<sup>4</sup> Podľa svedectva z kanonizačného procesu išlo zrejme o tzv. jednoduchú (*professio temporalis*), teda dočasnú, a nie doživotnú (slávnostnú) profesiu (*professio sollemnis*). „Interrogata, quot annorum erat (tunc) ipsa Margaretha, respondit: ‚Nescio, erat professa, et non consecrata. Interrogata, quomodo scit, quod fuerit professa et non consecrata, ut dixit, respondit: ‚Quia simul fecimus professionem.‘“ (Csepregi – Klaniczay – Peterfi 2018, 274, pozn. 91).

<sup>5</sup> Z pohľadu Bela IV. išlo o sabotovanie jeho predstavy o budúcnosti dcéry, z ktorého obviňoval dominikánov. Vtedajší provinciál Marcellus bol duchovný vodca a spovedník Margity a práve na jeho intervenciu sa mala princezná rozhodnúť pre zotrvanie v kláštore. Aby sa predišlo podobným incidentom, zorganizoval Marcellus na Margitinu žiadosť v utorok po Slávnosti zoslania Ducha Svätého zloženie jej doživotnej profesie spojenej so zahalením do posvätného závoja v prítomnosti ostrihomského arcibiskupa a biskupov z Vácu a Nitry (Hunčaga 2024, 147-148).

## Kristianizačné výpravy a Kumáni

Jednou z nich, ako sme už naznačili, by mohli byť misijné-kristianizačné výpravy, ktoré mali za cieľ nájdenie pravlasti starých Maďarov (*Hungaria Magna*) a ich privedenie ku katolíckej viere (Marsina 2005, 64-65). Zo *Správy o prvej ceste dominikána brata Juliána od brata Richarda o Velkom Maďarsku nájdenom v čase pápeža Gregora Deviateho* vyplýva, že na realizácii prvej výpravy brata Juliána z rokov 1234 – 1236 bola zaangažovaná vládnuca dynastia.<sup>6</sup> Autor Správy potvrdzuje, že náklady na expedíciu dominikánov znášal panovnícky dvor (*Cum ducatu et expensis domini Bele nunc regis Ungarie* (Marsina – Marek 2008, 27). Prepojenosť na kráľa naznačuje aj opis návratu autora správy naspäť do Uhorska, keď poznamenáva, že uhorskému panovníkovi priniesol list, ktorý mu adresoval chán.<sup>7</sup>

V rámci vyššie uvedeného zapadá do aktivít v službách Uhorského kráľovstva angažovanie sa Rehole kazateľov pod hlavičkou Uhorskej provincie v budovaní cirkevnej infraštruktúry v periférnom prostredí latinského kresťanstva. Uhorskí panovníci počas celého trinásteho storočia experimentovali s rôznymi metódami ochrany východných hraníc. Tie boli ešte pred vpádom Tatarov často terčom nomádskych lúpežných nájazdov, ktoré boli zamerané na krádeže zvierat, úrody a únosy zajatcov. Týkalo sa to aj Kumánov, ktorých nebezpečenstvo sa vládnuca dynastia pokúsila neutralizovať tým, že k nim vyslala kresťanské misie (Berend 2001, 256-257). Za týmto účelom povolal Ondrej II. už v roku 1211 do Sedmohradska Rád nemeckých rytierov (Fejér III/1 1829, 106-108). Zriadenie tzv. kumánskeho biskupstva aj s kapitulou, ktoré nasledovalo v roku 1218, sa v tejto súvislosti môže javiť ako pokus o ich postupnú integráciu do štruktúr uhorského štátu (Theiner 1859, 18, č. 27; RPR I 1957, 492, č. 5598; 515, č. 5863 a 5864). Žiaľ, zaangažovanie Rádu nemeckých rytierov stroskotalo na zhoršujúcich sa vzťahoch medzi panovníkom, uhorským klérom a rytiermi. Aj pod tlakom napätej vnútropolitckej situácie, série nedorozumení v komunikácii medzi rytiermi, dvorom a pápežskou kúriou vrátane pokusov o autonómiu a snahy rozšíriť pozemkové vlastníctvo na úkor kráľovského domína, (Pápež Honorius III. odsúdil rytierov za porušenie kráľovských majetkových práv v listine z 12. júna 1225. Zimmermann 2011, 194-196) sa ich misia skončila neúspechom a vyhodením z územia Uhorskej koruny v roku 1225 (Hautala 2017, 28, 31-32, 34).

Po týchto udalostiach prebrali pomyselnú štafetu v kristianizácii Kumánov dominikáni. V ich prípade nemáme k dispozícii poverenie panovníkom, akého sa pred nimi dostalo Rádu nemeckých rytierov. Všetko ale nasvedčuje tomu, že na dominikánskom angažované boli spoločne zainteresované pápežská kúria aj uhorská koruna.<sup>8</sup> Prvé pokusy o dominikánsku misiu ku Kumánom boli v prameňoch ich vlastnej proveniencie opísané až v druhej polovici päťdesiatych rokov 13. storočia vo *Vitae Fratrum*.<sup>9</sup> Najskôr ide o mystické videnie anonymného pustovníka, na ktorého

<sup>6</sup> Pokiaľ ide o Juliánovu druhú výpravu, hlavnú úlohu v nej zohrávala pápežská kúria. Jej účastníci sa mali venovať zberu informácií o Mongoloch, ich vojsku, zriadení a podobne (Marsina 2005, 66).

<sup>7</sup> „Predictas litteras a duce Sudal (!) mihi datas ad regem Ungarie deportavi“ (Marsina – Marek 2008, 45).

<sup>8</sup> Obrana územia Burzenlandu, ktoré sa spájalo s prítomnosťou Kumánov (*terra Borza*) bola založená na ochrane oblastí v blízkosti siedmich karpatských priesmykov, ktorú zabezpečovali strážne oddiely Pečenehov. Podľa uhorskej koruny sa prípadná expanzia kráľovstva mala uskutočniť dobytím zakarpatských území, ktoré sa v uhorských prameňoch nazývali termínom „Cumania“. Po odchode Rádu nemeckých rytierov je badateľné dočasné zníženie záujmu pápežskej kúrie o túto uhorskú expanziu. Napriek absencii podrobných informácií však pápežské dokumenty a súčasné západné kroniky oplývajú alternatívnymi informáciami o misijnej činnosti medzi kočovníkmi, ktoré naznačujú ďalší vývoj vzťahov medzi Uhorským kráľovstvom a Kumánmi (Hautala 2017, 68-72).

<sup>9</sup> Kronikárske dielo vzniklo na podnet Humberta z Romans, ktorý v liste z roku 1256 nariadil provinciálom, aby zozbierali materiál nielen o sv. Dominikovi, ale aj o „príbehoch a skutkoch, ktoré sa udiali v reholi,

sa obrátil istý brat, ktorý cítil potrebu ísť kázať ku Kumánom (podľa časti najstaršej dominikánskej tradície to mal byť sv. Dominik)<sup>10</sup> a ktorému mala pomôcť rozptýliť obavy z tejto misie Panna Mária (MOPH I 1896, s. 38-39). Druhá správa vo *Vitae Fratrum* (tzv. *Appendix*) je už konkrétnejšia a veľmi pravdepodobne sa opiera o reálne udalosti, ktorým dominikáni medzi Kumánmi čelili. Jej autor podotýka, že Kumáni o Bohu nič nevedeli a že bratia k nim šli majúť na pamäti želanie sv. Dominika.<sup>11</sup> Dominikánski misionári museli znášať veľké ťažkosti, pohania ich odmietli a dokonca dvoch z nich, ktorí sa dostali až k Dnepru, miestni neveriaci zabili. Ostatní sa aj napriek tomuto neúspechu nenechali od ich kazateľskej činnosti odradiť.<sup>12</sup>

Pokiaľ ide o úspechy kumánskej misie, dozvedáme sa o nich z listu Gregora IX., ktorý adresoval 31. júla 1227 ostrihomskému arcibiskupovi a uhorskému prímasovi Róbertovi. Pontifik sa v ňom odvoláva na správu, ktorú pápežskej kúrii poslal sám arcibiskup a ktorá obsahovala informáciu o túžbe Bortza (*princeps Bort*) syna kumánskeho kniežata prijať krst. Z pápežovho listu je zrejmé, že táto udalosť mala byť dôsledkom aktivít bratov z Rehole kazateľov, ale kumánsky princ, ku ktorému sa pridalo ďalších dvetisíc mužov, trval na tom, aby sa krstu zúčastnila autorita spomedzi uhorských prelátov.<sup>13</sup> Gregor IX. situáciu využil na to, aby ostrihomskému arcibiskupovi ako legátovi *in Cumania et Brodnic terra* udelil ďalšie právomoci, vrátane kázania, vysluhovania sviatostí, budovania kostolov, svätenia kléru a biskupov (RPR I 1957, 690, č. 7984; BOP I 1729, 22, č. 11; Theiner 1859, 86-87, č. 154; Fejér III/2 1829, 109-111). Do takto rozbehnutého misijného procesu sa zapojil aj vtedy korunný princ (*rex iunior*) a sedmohradský údelný vojvoda Belo, budúci kráľ Belo IV, ktorého pápež povzbudil, aby toto dielo obrátenia podporil aj v budúcnosti (RPR I 1957, 703, č. 8153; Theiner 1859, 87, č. 154; Fejér III/2 1829, 151-152). Aktívne zapojenie sa kráľoviča a neskoršieho panovníka do celého misijného procesu spravilo z toho podujatia moderovaného pápežskou kúriou, spoločný projekt koruny a prímasa. Belo mal dokonca v roku 1228 misijné kumánske územie v sprievode ostrihomského arcibiskupa aj osobne navštíviť (Hautala 2017, 75).

Zvýšená intenzita záujmu o kristianizáciu Kumánov mala za následok vymenovanie biskupa pre kumánsku diecézu, do čela ktorej bol podľa listiny z 21. marca 1228 na pápežský popud

---

alebo v spojitosti s ňou, skôr ako sa na všetko zabudne.“ S podobnou výzvou prišli aj generálne kapituly v Miláne v roku 1255 a v Paríži 1256. Z množstva materiálu, ktorý bol následne zozbieraný, zostavil dominikán Gerard Frachet dielo pod názvom „*Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum necnon cronica ordinis ab anno 1203 usque ad 1254*“, ktoré rehoľní predstavení odobrili v roku 1260. Záverečná časť obsahuje informácie o pôsobení dominikánov medzi Kumánmi či útrapy spôsobené Tatármi a heretikmi v Bosne (Hunčaga 2013, 41, pozn. 142; Bériou – Hodel 2019, 391-394).

<sup>10</sup> Zakladateľ rehole bol podľa Jordána Saského v roku 1205 súčasťou sprievodu biskupa Diega z Osmu, ktorý horel túžbou ohlasovať evanjelium práve Kumánom. Z tejto informácie sa zrodila predstava, že aj sv. Dominik cítil podobné povolanie. „Revelavit quoque summo pontifici, sui cordis esse propositum conversioni Comanorum.“ (MOPH XVI 1935, 34-35). V podobnom duchu vypovedali o sv. Dominikovi aj svedkovia v jeho kanonizačnom procese. „Et sepe dixerat huic testi: Postquam ordinaverimus et instruxerimus ordinem nostrum ibimus ad Cumanos, et predicabimus eis fidem Christi, et acquiramus eos Domino“ (MOPH XVI 1935, 162).

<sup>11</sup> V poznámke k danému textu je informácia o tom, že ide o záznam z roku 1259, ktorý zostavil istý Peter alebo Sviperto Bodrogiensi (Poroč vernacule Patak). „Qui nullam Dei omnino notitiam habuerunt.“; „Deinde memores fratres devocionis beati Dominici de paganorum conversione et precipue Comanorum“ (MOPH I 1896, 305-306).

<sup>12</sup> „Repulsi sunt a paganis“; „Duo ab infidelibus sunt interempti, alii nichilominus in incepto predicationis officio constanter permanemant“ (MOPH I 1896, 306).

<sup>13</sup> „Domine, baptiza me, cum duodecim istis et pater meus veniet ad te ultra silvas in tali loco cum duobus millibus virorum, qui omnes desiderant de manu tua baptizari“ (Pfeiffer 1913, 178, č. 31).



ostrihomským arcibiskupom Róbertom ustanovený dominikán Theodorik.<sup>14</sup> Jeho menovaniu predchádzala čulá komunikačná aktivita medzi pápežskou kúriou a uhorskými dominikánmi, ktorých pápež v rokoch 1227 a 1228 pobádal, aby Kumánom slúžili omše a aby si tento divoký národ podmanili slovom života a nie zbraňami.<sup>15</sup> V roku 1229 vzal Gregor IX. kumánsku diecézu pod osobitnú pápežskú ochranu a podriadil ju bezprostredne pápežskej kúrii (Theiner 1859, 90, č. 161). Domnievame sa, že dominikánsky podiel na náboženskej, a tým pádom aj na politickej integrácii Kumánov do uhorského štátu v podobe ich niekoľkoročnej účasti na kristianizačných aktivitách by sa v danej miere nemohol uskutočniť bez podpory panovníckeho dvora.

## Bosna a Hercegovina

Podobný scenár malo aj pôsobenie Rehole kazateľov v prostredí Bosny. Presadzovanie latinského kresťanstva na pomedzí kultúr, jazykov, náboženstiev a politických zápasov v miestami ťažko dostupnom teréne ovplyvňovali zvonku pápežská kúria a zvnútra teritoriálne mocenské snahy uhorskej koruny. Aj v tomto prípade boli na celom procese v rôznej intenzite zaangażovaná pápežská kúria, panovnícky dvor, uhorská cirkevná hierarchia a dominikáni z provincie *Hungaria*. Bosnianska agenda nadobudla na intenzite za pápeža Honoria III. a od roku 1225 mala byť latinizácia Bosny v rézii arcibiskupa Kaloče po tom, ako sa týchto území vzdal Ondrej II. (Hunčaga 2020, 248-249). Dominikánska misia v tomto prostredí spadá do obdobia, kedy sa kaločský arcibiskup Uhrin dokonca pokúsil o zásah v Bosne.<sup>16</sup> Podľa *Vitae Fratrum* bol účel dominikánskej bosnianskej misie za podpory princa Kolomana jasný (*beate memorie rege Colomano eis astante*, MOPH I 1896, 308), priviesť k pravej viere, obráteniu a jednote schizmatikov, ako aj heretikov, čo sa pri znášaní mnohých ťažkostí aj malo podať.<sup>17</sup> Prameň však vzápätí informuje o vážnych problémoch slubne rozbehnutej činnosti. Autor kroniky píše o heretikoch, ktorí odmietli konverziu, o dvoch zničených konventoch (Mohlo by ísť o Čazmu, Nin či Dubicu. Rabić 2016, 59; Zovkić 2005, 594; Balázs 2001, 81), a dokonca o niekoľkých zavraždených bratoch.<sup>18</sup> Zaujímavosťou je, že tieto nepokoje sa časovo prelínajú s tretou dekádou 13. storočia, počas ktorej sa v pozícii biskupov v Bosne objavili príslušníci Relohe kazateľov.

<sup>14</sup> „Gregorius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri nostro archiepiscopo Strigoniensi, apostolice sedis legato in patribus Cumanorum, salutem & apostolicam benedictionem. Venerabilem fratrem nostrum Theodericum de ordine fratrum Predicatorum, eruditum in lege domini et vita preclarum, auctoritate concessa tibi super hoc a sede apostolica in episcopum prefecisti“ (BOP I 1729, 27, č. 24).

<sup>15</sup> „Cum fratribus praedicatoribus messis dominicae operariis in terra praedicta ad te specialiter destinaverit ... non armis sed Verbo vitae subegerant gentem truculentam“ (BOP I 1729, 22, č. 11). V podobnom duchu sa pápež vyjadril aj v liste adresovanom uhorskému provinciálovi 21. marca 1228, v ktorom ho žiadal o vyslanie bratov na misiu medzi Kumánov: „plures pro christo se offerant ex fratribus supradictis“ (BOP I 1729, 26, č. 23).

<sup>16</sup> Et haereticorum exterminium studiosus procuramus ... his robur perpetuae firmitatis adiicimus. Eapropter vestris supplicationibus grato concurrentes assensu castrum de Posega cum pretinentiis suis.“ Arcibiskup dokonca dostal k dispozícii hrad Posega ako základňu na podnikanie výbojov proti heretikom v Bosne (Fejér III/2 1829, 100).

<sup>17</sup> „Tandem numero fratrum accrescente, missi a fratre Paulo intraverunt terram, que Ferevciensis vocatur, cuius habitatores schismatici pariter et publici heretici erant. Ubi multis tribulationibus perpressis, tandem convalescentes multos ab heresi ad veram fidem et a schismate ad ecclesiae unitatem converterunt“ (MOPH I 1896, 305).

<sup>18</sup> „Et multi ex iisdem, qui converti nolebant...ubi etiam duos conventus habuimus, quos postea heretici combusserunt...et aliqui fratres ab hereticis sunt occisi“ (MOPH I 1896, 308, pozn. 1).

Prvý z nich bol Ján z Wildeshausenu. Tento pôvodne nemecký dominikán a niekdajší provinciál provincie *Hungaria*, známy aj ako Ján Teutónsky (*Johannes Teutonicus*), sa stal v poradí druhý známy dominikán z Uhorskej provincie, ktorý sa v Uhorsku posadil na biskupskú katedru. Hoci svoju biskupskú misiu vykonával veľmi krátko (prvýkrát je v prameňoch menovaný ako *episcopo bosnensi* 17. októbra 1234),<sup>19</sup> ani po abdikácii z úradu (v liste Gregora IX. panovníkovi Belovi IV. z 21. mája 1237 je označený už ako niekdajší biskup Bosny)<sup>20</sup> nestratil v Uhorsku svoj vplyv. Dôvody jeho abdikácie nepoznáme, ale účinkovanie dominikánov v Bosne dlhodobo sprevádzali ťažkosti a odpor miestneho obyvateľstva. Nástupcom Jána z Wildeshausenu v úrade biskupa, a to už nielen v Bosne, ale aj v Hercegovine, sa podľa kuriálneho mandátu z 26. apríla 1238 pre kumánskeho biskupa Teodorika, stal ďalší dominikán z provincie *Hungaria* Ponsa.<sup>21</sup> Tento sa dokonca z podnetu Gregora IX. z 23. decembra 1238 stal zároveň pápežským apoštolským legátom pre jemu zverené územie (Theiner I 1859, 169-170, č. 306; RPR I 1957, 905, č. 10 693; BOP I 1729, 104, č. 187). V súčinnosti s Ponsovým výkonom úradu biskupa a legáta vyzval pápež v auguste nasledujúceho roka aj uhorského provinciála, aby do Bosny vyslal bratov na potieranie herézy (Theiner I 1859, 170, č. 307; BOP I 1729, 106, č. 193). Nedostatok prostriedkov a chýbajúce funkčné zázemie výrazne sťažovali tamojšie dominikánske pôsobenie, a preto sa Ponsa obrátil na princa Kolomana so žiadosťou o pomoc (Theiner I 1859, 168, č. 301; RPR I 1957, 905, č. 10 688). Zároveň sa Gregor IX. s rovnakou požiadavkou obrátil na ostrihomského arcibiskupa Róberta a jeho sufragánov (BOP VII 1739, 15, č. 222; Theiner I 1859, 168, č. 302; RPR I 1957, 905, č. 10 692). Aj samotní uhorskí dominikáni mali finančne prispieť na budovanie katedrály pre ich spolubrata biskupa Ponsu a konvent v Pätkostolí mal ešte navyše vyslať aj ďalších bratov (Theiner I 1859, 169, č. 304-305; BOP I 1729, 107, č. 197). S podporou neotálala ani pápežská kúria. Gregor IX. schválil 7. decembra 1239 dar pre biskupstvo a pre kapitolu, ktorá je v dokumente menovaná ako Kapitula sv. Petra (Smičiklas CDCr IV 1906, 94, č. 87).<sup>22</sup>

<sup>19</sup> „Episcopo bosnensi, contra hereticos Sclavonie predicanti salutem etc... Ut omnibus qui ad tuam sollempnem predicationem accesserint, semel in hebdomada decem dies de iniuncta sibi penitentia valeas relaxare, nec non ut illis qui pro incendiis et iniectione manuum violenta in clericos vel alias religiosas personas excommunicationis laqueum incurrerunt, contra hereticos in Sclavonie partibus constitutos pro defensione fidei accedentibus, et ad tempus congruum in tam felice opere moraturis iuxta formam ecclesie beneficium absolutionis impendas tibi auctoritate presentium concedimus facultatem“ (Theiner I 1859, 129, č. 220).

<sup>20</sup> „Quondam Bosnensem episcopos“ (Theiner I 1859, 156, č. 277). Podľa *Scriptores ordinis* obdržal abdikáčnú fakultu v roku 1237 a vrátil sa do rehole. „Anno MCCXXXVII abdicandi facultatem obtinuerit & ad ordinem redierit“ (SOP 1719, 112). Stotožňuje sa s tým aj nové vydanie *Scriptores* (Kaeppli 1980, 47).

<sup>21</sup> Teodorik bol pápežom poverený, aby zabezpečil v Bosne vhodného nástupcu Jána z Wildeshausenu. Okrem mandátu na výber a s pápežským súhlasom aj o ustanovení nového biskupa hovorí Gregor IX. tiež o rozšírení teritória biskupstva o *terra Cholim* (Hercegovina), o vybudovaní diecéznej infraštruktúry s katedrálou, katedrálnou kapitulou, prepoštom, klérom a cirkevnými desiatkami. „Iniungas ut de terra Cholim, per eiusdem Regis ministerium a pravitate consimili nutu divine potentie depurata, diligentem curam in spiritualibus habeat, quousque de illa per Romanam ecclesiam, quod oportunitate fuerit, disponetur. Ceterum quod ipse, postquam loco prefuerit necnon instituendi per te Prepositus et Capitulum future cathedralis ecclesie, ac terre clerus in decimis“ (Theiner I 1859, 162-163, č. 289; BOP I 1729, 101, č. 182).

<sup>22</sup> Správu potvrdil archeologický výskum z druhej polovice štyridsiatych rokov 20. storočia. Po strhnutí mešity z 15. storočia bol odkrytý oltár z prvej polovice 13. storočia s poškodeným nápisom: [Apost]OLI PETRI VERB[osnensi] (Sergejevski 1947, 13-50).

Aj keď sa Ponsa na rozdiel od Jána z Wildeshausenu krátko po prijatí biskupského svätenia vydal do svojej diecézy a začal tam budovať nevyhnutnú infraštruktúru vrátane katedrály,<sup>23</sup> z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že ani jeho účinkovaniu sa nevyhli vážne ekonomické a personálne ťažkosti. Ak sa k tomu pripočíta obyvateľstvo nepriateľsky naladené voči latinskému kresťanstvu, neprekvapí, že Ponsa niekedy na konci roka 1239 alebo začiatkom roka 1240 utiekol do Ďakova v dnešnom Chorvátsku (Bálint 2017, 257). Tatársky vpád z nasledujúceho roka zastavil vojenskú a náboženskú intervenciu uhorskej koruny v Bosne a práve Ďakovo sa po ústupe Tatárov stalo rozhodnutím Bela IV. z 20. júla 1244 sídlom diecézy pre Bosnu.<sup>24</sup> Jeho strategickou výhodou bolo, že sa nachádzalo v bezprostrednej sfére vplyvu uhorského dvora. Treba povedať, že dominikánske pôsobenie v Bosne bolo v 13. storočí sprevádzané rozpačitými výsledkami, čo bol jeden z dôvodov, prečo bola Rehoľa kazateľov v tomto prostredí neskôr vystriedaná menšími bratmi (Bálint 2017, 251).

## Negotium crucis

Čo sa týka poslednej nami v tejto štúdii sledovanej aktivity dominikánov, ktorá spĺňa predpoklady pre to, aby mohla byť považovaná za činnosť v službe monarchii a panovníkovi, je participovanie na ohlasovaní účasti na krížových výpravách. Uhorsko podporovalo Latinské cisárstvo križiakmi už pred pontifikátom Gregora IX., ale až medzi rokmi 1231 a 1234 urgoval tento pontifik uhorskú cirkevnú hierarchiu intenzívnejšie, aby presviedčala miestnu nobilitu na účasť na krížových výpravách na podporu cisára regenta (Ján z Brienne) a na obranu Konštantínopolu (Maier 1994, 37). Keďže nebezpečenstvo nových útokov voči Latinskému cisárstvu každým rokom narastalo, nepoľavoval pápež v agitácii na jeho podporu ani medzi klérom a šľachtou v Uhorsku (Theiner I 1859, 97, č. 171; RPR I 1957, 750, č. 8739; Avray 1896, 418, č. 657 a 1063, č. 1957). V decembri roku 1235 sa Gregor IX. obrátil dokonca priamo na panovníka Bela IV., aby sa aj on pripojil ku križiakom (Theiner I 1859, 140, č. 249; RPR I 1957, 855, č. 10066; Avray 1907, 217, č. 2872). V zložitej politickej situácii, v ktorej o vplyv na Balkáne a v Konštantínopole súperili uhorský panovník, bulharský cár Ivan II. Asen a nikajský cisár Ján III. Vatatzes, reagoval Belo IV. na pápežovu výzvu vlašne (Maier 1994, 38). Preto pápež, usilujúci sa o nájdenie politického konsenzu najmä s Ivanom II. Asenom, v máji roku 1237 vymenoval dvoch legátov, aby v Uhorsku regrutovali križiakov (Avray 1907, 660, č. 3695; RPR I 1957, 880, č. 10369; Theiner I 1859, 155-156, č. 275-277).

Obidvaja mali skúsenosti z pôsobenia v Uhorsku a tamojšiu náboženskú, ako aj politickú situáciu dobre poznali. Jeden pôsobil ako biskup v Perugii (Salvius Salvi, Salvio de'Salvi) a druhý bol Ján z Wildeshausenu, niekdajší provinciál dominikánskej provincie *Hungaria* (Rother 1895, 152-154). Práve druhý menovaný mal s touto špecifickou činnosťou ako bývalý *praedicator crucis* bohaté skúsenosti (Hunčaga 2020, 244-245). Vzhľadom na skutočnosť, že rokovania s Ivanom II. Asenom nevedli v rokoch 1237 – 1238 k očakávaným výsledkom a on sa spojil s Jánom III. Vatatzesom, presmeroval Gregor IX. križiacke výzvy adresované Belovi IV. práve proti vládcovi Bulharska. Preto pápežská kúria poverila ohlasovaním krížových výprav najskôr episkopát Uhorska (Avray 1907, 875-877, č. 4056-4064; RPR I 1957, 890-891, č. 10505, 10506 a 10508;

<sup>23</sup> O existencii katedrály s patrocíniom sv. Petra informuje listina Bela IV. „In supra Vrhbozna Burdo cum omnibus suis pertinenciis, ubi ipsa ecclesia cathedralis sancti Petri est fundata“ (Smičiklas CDCr. IV 1906, 239, č. 208).

<sup>24</sup> „Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod nos attendentes in Bozna hereticorum perfidiam admodum invaluisse seu populasse, ita quod pauci invenirentur in partibus illis vere fidei zelatores vel cultores, quasdam possessiones in comitatu de Vulko Dyacou scilicet et Bleznam, in subsidium ecclesie Boznensis“ (Smičiklas CDCr. IV 1906, 236-240, č. 208).



Theiner I 1859, 159-160, č. 283) a o niečo neskôr aj tamojších dominikánov a františkánov (Avray 1907, 1109, č. 4484; RPR I 1957, 901, č. 10639; Theiner I 1859, 167, č. 299; BF I 1759, 248-249, č. 273). Napriek úsiliu zo strany pápežskej kúrie nebolo uhorské odhodlanie ku krížovým výpravám v prospech Latinského cisárstva dostatočne silné na to, aby zohralo rozhodujúcu úlohu (Maier 1994, 38). Ešte v marci roku 1240 obdržali uhorskí dominikáni od Gregora IX. opätovnú výzvu na ohlasovanie krížových výprav a regrutovanie križiakov na podporu Konštantínopolu a Latinského cisárstva (BOP I 1729, 110, č. 200). Vpád Tatárov z nasledujúceho roka zamedzil ďalším podobným aktivitám v rézii dominikánov a na nejaký čas úplne prerušil kuriálne pokusy o zapojenie Uhorska do križiackych aktivít v prospech Latinského cisárstva (Maier 1994, 39).

## Záver

Ako sme naznačili v úvode tejto štúdie, službu panovníkovi v užšom slova zmysle mohol vykonávať len príslušník jedného z dvoch slobodných stavov. V širšom slova zmysle, bez ohľadu na to, či išlo o slobodných alebo neslobodných, boli určitým spôsobom v službe panovníka všetci obyvatelia monarchie. Z podstaty dobového chápania jednotlivca, ako aj príslušnosti k niektorej spoločenskej vrstve, mali všetci povinnosť byť poslušní voči panovníkovi, čím sa de facto podieľali na naplňaní dynastických predstáv o správe a smerovaní štátu. Stredoveká spoločnosť bola spoločnosťou *sui generis*, ktorú charakterizovali procesy identifikované ako dostredivé – centralizujúce/konvergentné a odstredivé – decentralizujúce/divergentné (Minichová 2013, 103). Na spoločnosť pôsobili súčasne s tým, že niekedy prevážili jedny, inokedy druhé. V tejto súvislosti je v prípade latinského kresťanstva namieste spomenúť ešte jednu osobitnú spoločenskú kategóriu, a tou sú žobravé rehole. Ich exempcie nadobudnuté početnými pápežskými privilégiami z nich robili špecifické inštitúcie, na ktoré malo dobové *regnum*, ako aj *sacerdotium* obmedzený dosah (Hunčaga – Huťka 2022, 29-73). Jedinou inštanciou, ktorá v 13. storočí z pozície svojej autority cielene využívala mendikantský potenciál, a to neraz aj jeho nasmerovaním v prospech konkrétnej monarchie či lokálnej cirkvi, bolo pápežstvo. Rehoľa kazateľov si toho bola veľmi dobre vedomá a v uvedených spoločenských procesoch sa dokázala flexibilne pohybovať podľa toho, čo v danom čase a priestore najlepšie vyhovovalo predstavám pápežskej kúrie a jej vlastným potrebám. Dominikánska *Provincia Hungaria* nebola v tomto smere výnimkou.

Všetky aktivity, okrem prvých výprav na nájdenie bájnej pravlasti starých Maďarov, ktoré sme spomenuli ako činnosti vykonávané v službách Uhorskej koruny, by sa preto mali posudzovať v súčinnosti s požiadavkami pápežskej kúrie, panovníckej dynastie, regionálnych cirkevných autorít a možností, akými rehoľa na území Uhorska v danom čase disponovala. Otázkou potom zostáva, ktorý „poverovací mandát“ mal vyššiu hodnotu. Bol spočiatku heroický, ale v konečnom dôsledku neúspešný angažmán dominikánov v Bosne z ich strany myslený vo väčšej miere ako služba požiadavkám pápežskej kúrie, alebo mali vtedajší dominikáni väčšie sympatie k snahe uhorskej koruny rozšíriť politický vplyv smerom na Balkán, a preto sa na ňom podieľali? Nanešťastie pre historické bádanie sa pri hľadaní odpovedí na takto nastolené otázky nemôžeme oprieť o paralely s ďalším vývojom, keďže kontinuita bola prerušená vpádom Tatárov.<sup>25</sup> Inou výzvou zostáva, či je možné hovoriť o miere stotožnenia sa vykonávateľa/vykonávateľov aktivít posúdených ako činnosť v službách kráľovstva s požiadavkami zadávateľov ako aj s prostriedkami, akými sa deklarované ciele mali dosahovať. Do akej miery a akým spôsobom sa jednotlivec (prípadne skupina) na konkrétnej službe v prospech pápežstva, panovníka či miestnej hierarchie podieľal s týmto vedomím?

<sup>25</sup> Devastačné následky tatárskeho vpádu mali silný dopad na populáciu Uhorska. V závislosti od regiónu mohlo ísť o straty v rozmedzí od 15% až do 50% (Berend – Urbančzyk – Wiszewski 2013, 444).

Od koho mal mandát (ak existuje), čo bolo jeho obsahom? Napríklad listiny vydané pápežskou kúriou adresované dominikánom v Uhorsku sa za mandát určite považovať môžu. Realizácia požiadaviek, ktoré z nich vyplývali sa však môžu chápať aj ako služba kráľovstvu, v záujme ktorého ich splnenie taktiež bezpochyby bolo.

Vzhľadom na uvedené sme presvedčení, že až na jednu výnimku nemožno menovaným aktivitám prisúdiť jednoznačného a výlučného „objednávateľa“, v službe ktorého by ich členovia Rehole kazateľov v Uhorsku vykonávali. Záujmy pápežskej kúrie, dvora a domácej cirkevnej hierarchie sa v mnohých ohľadoch prelínali bez toho, aby sa dalo jednoznačne povedať, ktorý z nich je dominantný. Preto ak aj boli jednotlivci či skupiny dominikánov na niektorých z nich zaangažovaní, slúžili súčasne viacerým. Ignorovať nemožno ani fakt, že v radoch kléru, najmä toho vyššie postaveného, zohrávali dôležitú úlohu cudzinci.<sup>26</sup> Preto je možné uvažovať aj o tom, že cudzie prostredie, na ktoré sa každý z nich adaptoval iným spôsobom, mohlo byť prekážkou splnenia očakávaní v konkrétnej zverenej službe? V takom prípade by biskupská nominácia Ponsu, ktorý pochádzal z Uhorska, mohla byť považovaná za zámerné zvýšenie šancí na lepšie vyhliadky v Bosne ako v prípade jeho predchodcu Jána z Wildeshausenu, ktorý bol v Uhorsku cudzincom. Po počiatočných úspechoch a po tom, ako sa Rehoľa kazateľov v Uhorsku udomácnila a získala určitý vplyv, nastalo obdobie úpadku ich tamojšieho pôsobenia spôsobené tatárskym vpádom ako aj stratou exkluzívneho postavenia, čoho logickým korelátom bolo prevzatie viacerých ich aktivít konkurenčnými františkánmi (Fügedi 1970, 972; Marek 2018, 103; Vrankič 2022, 118-124).

## REFERENCES

- Avray, Lucien (ed.). 1896. Les Registres de Grégoire IX. Tomus I, 1227 – 1235. Paris.
- Avray, Lucien (ed.). 1907. Les Registres de Grégoire IX. Tomus II, 1235 – 1239. Paris.
- Balázs, Zágorkhidi Czigány. 2001. A domonkos rend konventjei a XIII. századi Magyarországon, In Tanítvány 2, 81-95.
- Bálint, Ternovác. 2017. Domonkosok boszniában a rend megtelepedésétől a 14. század közepéig. In Czurgai Horváth, József (ed.). Az első 300 év Magyarországon és Európában. A Domonkos – rend a középkorban. Székesfehérvár, 251-263.
- Berend, Nora – Urbánczyk, Przemysław – Wiszewski, Przemysław. 2013. Central Europe in the High Middle Ages. Bohemia, Hungary and Poland c. 900 – c. 1300. Cambridge.
- Berend, Nora. 2001. The Mendicant Orders and the conversion of pagans in Hungary. In Alle frontiere della cristianità. I frati mendicanti e l'evangelizzazione tra ,200 e ,300. Atti dei Convegni della Società internazionale di studi francescani e del Centro interuniversitario di studi francescani. Spoleto, 255-279.
- Bériou, Nicole – Hodel, Bernard. 2019. Sain Dominique de l'ordre des Frères prêcheurs. Témoignages écrits. Paris.
- Bloch, Marc. 2004. Králové divotvůrci. Praha.
- Fejér, Georgii (ed.). 1829. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis III/1. Budae.
- Fejér, Georgii (ed.). 1829. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis III/2. Budae.
- Fügedi, Erik – Bak, M. János. 1998. Fremde Ritter im mittelalterlichen Ungarn. In Quaestiones medii aevi novae, vol. 3, 3-18.

<sup>26</sup> Bartolomej, biskup z Páfkostolia, bol Burgundán, Raynald, biskup z Transylvánie, bol z Normandie, Berthold, biskup z Kaloče, a Ján z Wildeshausenu OP pochádzali z Nemecka, Róbert, kancelár kráľa a arcibiskup ostrihomský, pochádzal z Liège (Pfeiffer 1913, 78; Bálint 2017, 251).

- Fügedi, Erik. 1970. La formation des villes et les ordres mendiants en Hongrie. In *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* 25/4, 966-987.
- Hautala, Roman. 2016. Early Hungarian Information about the Mongol Western Campaign (1235-1242). In *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 69/2, 183-199.
- Hunčaga OP, Gabriel. 2013. Dominikáni na ceste k intelektuálnym elitám vrcholného stredoveku. Kraków – Bratislava.
- Hunčaga OP, Gabriel. 2020. Ján z Wildeshausenu OP (†1252) – mendikant biskupom. Výnimka, alebo pravidlo? In Glejtek, Miroslav et al. (eds.). *Arcibiskupi a biskupi Uhorska. Moc prelátov a jej prejavy v stredoveku*. Bratislava, 243-269.
- Hunčaga OP, Gabriel Peter. 2024. Provincia Hungaria Ordinis Praedicatorum do šesťdesiatych rokov 13. storočia. In *Historica LIV*, 130-155.
- Hunčaga OP, Gabriel. 2015. Tri kazateľské pomôcky Humberta z Romans OP – príklady homiletickej literatúry dominikánov 13. storočia. In Soláriková, Miroslava (ed.). *Kniha 2015. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry - Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku a v stredoeurópskom priestore*. Martin, 7-28.
- Hunčaga OP, Gabriel – Hufka, Miroslav. 2022. Žobravé rehole a stredoveké mestá. Pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí. Ružomberok.
- Iogna-Prat, Dominique. 2002. Řády a stavy. In Le Goff, Jacques (ed.) *Encyklopedie středověku*, Praha, 599-610.
- Kaeppli OP, Thomas. 1980. *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. III, Romae.
- Karacsónyi, János. 1923. Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I. Budapest.
- Laurent OP, Marie-Hyacinthe (ed.). 1935. *Monumenta sancti patris nostri Dominici – Acta canonisationis, Libellus de principiis praedicatorum, Legendae Petri Ferrandi, Constantini Urbevetani, Humberti de Romanis : Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica XVI*. Roma.
- Le Goff, Jacques. 2005. *Za jiný středověk*. Praha.
- Le Goff, Jacques. 2002. Čas. In Le Goff, Jacques (ed.). *Encyklopedie středověku*. Praha, 91-98.
- Maier, T. Christoph. 1994. *Preaching the Crusades. Mendicant Friars and the Cross in the Thirteenth Century*. Cambridge.
- Marek, Miloš. 2018. Kacíři, heretici, bludáři a zápas proti kacířstvu v stredovekom Uhorskom kráľovstve [Heretics, Apostates, Schismatics and the Fight Against Heresy in the Medieval Kingdom of Hungary]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 11/2, 98-131.
- Marsina, Richard. 2005. Správy dominikána brata Juliána o starých Maďarocho a Tatárocho z rokov 1237 a 1238. In Frimmová, Eva – Klecker, Elisabeth (eds.) *Itineraria Posoniensia*, Bratislava, 63-74.
- Marsina, Richard – Marek, Miloš (eds.). 2008. *Tatársky vpád. Historické rozprávania o strašných udalostiach, ktoré priniesli obyvateľom Uhorského kráľovstva veľa utrpenia a celú krajinu priviedli na pokraj skazy*. Budmerice.
- Minichová, Margita. 2013. Analýza sociálnej štruktúry stredovekej spoločnosti. In *Historická sociologie. Časopis pro historické sociální vědy* 5/2, 97-115.
- Pfeiffer, Nikolaus. 1913. *Die ungarische Dominikanerordenprovinz von ihrer Gründung 1221 bis zur Tatarenverwüstung 1241 – 1242*. Zürich.
- Quétif OP, Jacques – Échard OP, Jacques (eds.). 1719. *Scriptores ordinis praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati I. Lutetiae Parisiorum*.
- Rabić, Nedim. 2016. Im toten Winkel der Geschichte. Johannes von Wildeshausen als Bischof von Bosnien 1233/34 – 1237. In Von Heusinger, Sabine – Füllenbach OP, H. Elias – Senner OP, Walter – Springer, Klaus-Bernward (eds.). *Die deutschen Dominikaner und Dominikanerinnen*

- im Mittelalter Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens (Neue Folge), Band 21, Berlin – Boston, 53-69.
- Reichert OP, Benedikt (ed.). 1896. Gerardi De Fracheto. Vitae Fratrum ordinis Praedicatorum. Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica I. Roma.
- Regesta Pontificorum Romanorum. 1957. Potthast, August (ed.). Inde ab a. post Christum natum MCXCVII ad a. MCCCIV. tom. I. Graz.
- Reichert OP, Benedikt (ed.). 1898. Acta capitulorum generalium Ordinis praedicatorum 1220 – 1303. Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica III. Roma
- Ripoli OP, Thomas – Bremond OP, Antonio (eds). 1729. Bullarium Ordinis Praedicatorum I. 1215 – 1280. Romae.
- Ripoli OP, Thomas – Bremond OP, Antonio (eds). 1739. Bullarium Ordinis Praedicatorum VII. Supplementa complectus ab anno 1210 – ad 1739. Romae.
- Romhányi, Beatrix. 2000. Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Budapest.
- Rother, Aloysius. 1895. Johannes Teutonicus (von Wildeshausen) vierter General des Dominikanerordens. In Römische Quartalschrift für christliche Alterthumskunde und für Kirchengeschichte n. IX, Rom, 139-170.
- Sbaraglia, Giovanni – Giacinto. 1759. Bullarium Franciscanum I. Romae.
- Sergejevski, Dimitrije. 1947. Arheološki nalazi u Sarajevu i okolici. In Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Nova serija 2, 13-50.
- Smičiklas, Tadija (ed.). 1906. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae IV. Diplomata annorum 1236 – 1255. Zagreb.
- Stefaniak, Piotr. 2019. Potęga świętości. Święta Małgorzata Arpadówna OP (1242 – 1270). In Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego 39/1, 131-150.
- Theiner, Augustinus (ed.). 1859. Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Tomus primus. Ab Honorio PP. III. usque ad Clementem PP. VI. (1216 – 1352). Romae.
- The Oldest Legend: Acts of the Canonization Process, and Miracles of Saint Margaret of Hungary. 2018. [Legenda vetus, Acta processus canonizationis et miracula sanctae Margaritae de Hungaria]. Csepregi, Ildikó – Klaniczay, Gábor – Peterfi, Bence (eds.). Budapest; New York.
- Tugwell, Simon. 1982. Early dominicans. Selected Writings. New York.
- Vrankić, Petar. 2022. Der Dominikanerorden und die „Bosnische Kirche“. In Dóci OP, Viliam Štefan – Prügl, Thomas (eds.). Building bridges and paving the way: Dominicans at the frontiers of catholic christianity. Dissertationes Historicae, vol. XL. Roma, 77 – 127.
- Zimmermann, Harald. 2011. Der Deutsche Orden in Siebenbürgen: Eine diplomatische Untersuchung (Studia Transylvanica, Band 26). Köln.
- Zovkić, Mato. 2005. Uporaba Svetoga Pisma među bosanskim krstjanima. In Kamberović, Husnija – Kruhek, Milan (eds.). Fenomen “krstjani” u srednjovjekovnoj Bosni i Humu. Sarajevo – Zagreb, 587 – 610.

## Zoznam skratiek / List of abbreviations

BF = Bullarium Franciscanum

BOP = Bullarium Ordinis Praedicatorum

CDCr. = Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae

č. = číslo

MOPH = Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica

n. = numerus

RPR = Regesta Pontificorum Romanorum

SOP = Scriptores Ordinis Praedicatorum

tom. = tomus

vol. = volumen

PhDr. Mgr. Gabriel Peter Hunčaga OP, PhD.

Trnava Univesrity in Trnava

Faculty of Theology

Department of Biblical and Historical Sciences

Kostolná 1

814 99 Bratislava

Slovakia

peter.huncaga@truni.sk

ORCID ID: 0000-0002-7803-5727